

kamers) veroorzaakten vaak ernstige longinfecties. Het mag ons dan ook niet verbazen dat acteurs niet ouder dan 30 jaar werden.

Keizer Nero, zelf toneelspeler en zanger, verplichtte het systematisch onderricht in luid en duidelijk spreken. De stemtrainers of 'phonasken' stonden bekend voor hun mooie en goed ontwikkelde stem. Ze gebruikten een stempijpje uit ivoor om de middenstem (de spreekstem) aan te geven. De phonask was altijd aanwezig en stond achter de redenaar en gaf de juiste toon aan als de redenaar te hoog of te laag sprak. Net zoals Demosthenes oefende ook Nero met hindernissen. Om zijn onderste tussenribspieren te versterken en zijn middenrifademhaling te oefenen, verzwaarde hij zijn borstkast met loodplaten. De opvatting dat stem en uitspraak kunnen verbeteren door te oefenen met extra hindernissen is vandaag nog sterk verspreid.

Het stokje van Ast Fonteyne

Ast Fonteyne was een eigenzinnig voordrachtskunstenaar en een toonaangevend leraar dictie en voordracht. Hij wilde jeugdig Vlaanderen esthetiseren door de jeugd een verzorgde lichaamshouding en taalgebruik aan te leren. Zijn grote doel was de jeugd 'een beschaafden levensvorm en levensstijl' bij te brengen. Hij legde een verband tussen een welbepaalde vorm van spreken en het morele, 'beschaafde' gehalte van de boodschap die uitgesproken werd. Het was dus méér dan goed en 'schoon' spreken. Hij doceerde aan een twintigtal scholen, secundair en hoger onderwijs en lerarenopleidingen. Zijn voorgangers (Edgard Blacquart, Modest Lauwerijs) legden de nadruk op een juiste uitspraak; hijzelf vond dat een 'flinke' articulatie de kern van het goede spreken was. Fonteyne vond vorm en inhoud belangrijk, maar stelde dat door de vorm een gegeven inhoud kunst werd. Hij vocht tegen het vooroordeel dat een 'flinke' zeggings talent was. Wat de veelvuldige vingeroefeningen zijn voor de pianist, zijn de geduldige articulatieoefeningen voor de voordrachtskunstenaar.

Fonteyne was een man van de praktijk. Zonder wetenschappelijke onderbouw stelde hij dat het volstond om drie mondstanden in te studeren: *omhoog* (nu: kaakval), *breed* (nu: lippen gespreid) en *voor* (nu: lippenronding). De drie mondstanden moesten met voldoende contrast gebruikt worden, waardoor een hyper-articulatie ontstond. De klinkers en medeklinkers moesten verlengd worden en

de woorden aan elkaar gebonden. Het resultaat was een uitspraak die erg verschilde van het gewone dagelijkse spreken.

Omdat er in 'arm Vlaanderen' slechts gemompeld werd, plaatste hij een stokje tussen de tanden. Het ging om een houten stokje van een paar centimeter dat tussen de tanden werd gestoken, zodat de lippen elkaar nog amper konden raken. Om goed te blijven zitten moest de boven- en onderkant van het stokje van een gleufje worden voorzien. Er werd geoefend met en daarna zonder stokje – met effect. Oud-leerlingen van Ast Fonteyne spreken over het 'stokje van bloed en tranen'. Het stokje moesten ze zelf maken en altijd bij zich hebben. Bevreesd voor zijn strengheid, maakten ze nog vlug voor de les een stokje uit een stompje potlood. Dat stokje was dan veel te scherp en deed het tandvlees en gehemelte bloeden en dat deed uiteraard pijn. Het stokje werd al voor Fonteynes tijd gebruikt, maar wordt nu altijd met hem geassocieerd.

Fonteyne was een declamatiemodel: de studenten moesten alles nabootsen, van houding, klemtonen tot en met stemmodulaties. Zo ontstond een soort eenheidstype en ging de persoonlijkheid van de leerling verloren. Nu nog herken je de 'kleine Fonteyntjes' met een zeer typisch en herkenbaar stemgeluid meteen. Voor sommige leerlingen was hij een redding: als leek tussen het klerikale lerarenkorps was hij met zijn rijzige gestalte een frisse verschijning die de wereld voor hen opende. Voor anderen was hij een dwingeland die alle enthousiasme in hen verwoestte. De methodes van Fonteyne werden mee bepaald door het tijds kader waarin hij leefde: het katholieke pedagogische model stoelde op gehoorzaamheid, wilskracht en gezag. De studenten werden gedrild, de leerkracht eiste tucht. Vanaf 1960 verloor Fonteyne stilaan zijn greep op de leerlingen: ze werden mondiger. Ze hadden kritiek op het overdreven, gezwollen en 'gevoelerig' spreken.

Herman Teirlinck wilde toneel en voordrachtskunst van elkaar loskoppelen, Ast Fonteyne vond dat men eerst voordrachtskunst moest studeren voor je naar de toneelklas kon overgaan. Teirlinck stelde dat de 'cultuur van het spel' centraal moest staan, aangevuld met nog drie andere pijlers: cultuur van de geest (algemene cultuur), cultuur van het lichaam en cultuur van de stem. Voordrachtskunst moest volledig van theater gescheiden worden, het waren immers twee verschillende vakken.

Gezond spreken

De combinatie van persoonlijke of historische overtuigingen, empirische observatie en anatomisch-fysiologische inzichten in stem en spraak, leidden in de loop van de geschiedenis tot een groot aantal benaderingen van stem- en spreektrainingen. Bijna altijd zijn deze methoden te herleiden tot de basisbeginselen van de oude Grieken. De klemtonen en didactische aanpak verschillen. Zelfs de nieuwste wetenschappelijke kennis van de anatomie en de fysiologie haalt deze fundamentele principes niet onderuit.

Spreken wordt nu objectief beschreven als een product van lichaamshouding en -spanning, adem, stemplooitribling, resonantie, articulatie en prosodie. Alles is daarin even belangrijk: een slechte ademhaling kan resulteren in een slechte stemfunctie, maar ook een achterwaarts geplaatste articulatie kan een stemprobleem in de hand werken. Een correcte ademhaling wordt vaak als een evidentie gezien, maar dat is het absoluut niet: het is vaak de oorzaak van stemproblemen. De articulatie moet vlot en natuurlijk klinken. De stem moet ver dragen en om dat te realiseren grijpen we terug naar de reflexmatige ademhaling en leren we de acteurs in het masker te spreken; op deze manier vrijwaren we het strottenhoofd van de overdruk die kan ontstaan bij het roepen zonder technische ondersteuning.

Met 'in het masker spreken' wordt een voorwaartse articulatie bedoeld, die de stemprojectie gemakkelijker en overtuigender maakt. Daarom is het vaak ook beter om met de tongpunt-R te praten, het is een hulpmiddel om de articulatie en stem vooraan te krijgen. Het ligt voor de hand dat het lispelen, de *dikke L* en de *natte T* weggewerkt worden. Daarnaast leren de acteurs de klinkers correct te plaatsen. De kaakval en de lippenronding vermijden dat je breed spreekt en op die manier automatisch de articulatie en stem naar achter trekt. Zo proberen we de gezondheid van de stem veilig te stellen.

De 'dictie' zoals die vroeger in de conservatoria gedoceerd werd, staat pal tegenover deze spreektechniek. De leer van de dictie streeft schoonheid en perfectie na: wellevendheid en welsprekendheid waren normen om 'beschaafd' te spreken, te denken en te zijn. Daarbij moest men overdreven articuleren met vrij grote mondbewegingen en een uitgesproken stemmodulatie, omdat er gedeclameerd moest worden.